

Közzététel: 2019. február 19.

A tanulmány címe:

A családi otthoneremtési kedvezmény költségvetési terheinek előreszámítása, 2020–2040

Szerző:

Tatay Tibor, a Széchenyi István Egyetem habilitált egyetemi docense E-mail: tatay@sze.hu;

Sági Judit, a Budapesti Gazdasági Egyetem habilitált egyetemi docense E-mail: Sagi.Judit@uni-

bge.hu; **Lentner Csaba**, (levelező szerző), a Nemzeti Közszerzői Egyetem habilitált egyetemi taná-

ra, a PADS Alapítvány vezető kutatója E-mail: Lentner.Csaba@uni-nke.hu

DOI: <https://doi.org/10.20311/stat2019.2.hu192>

Az alábbi feltételek érvényesek minden, a Központi Statisztikai Hivatal (a továbbiakban: KSH) Statisztikai Szemle c. folyóiratában (a továbbiakban: Folyóirat) megjelenő tanulmányra. Felhasználó a tanulmány, vagy annak részei felhasználásával egyidejűleg tudomásul veszi a jelen dokumentumban foglalt felhasználási feltételeket, és azokat magára nézve kötelezőnek fogadja el. Tudomásul veszi, hogy a jelen feltételek megszegéséből eredő valamennyi kárért felelősséggel tartozik.

1. A jogszabályi tartalom kivételével a tanulmányok a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Szt.) szerint szerzői műnek minősülnek. A szerzői jog jogosultja a KSH.
2. A KSH földrajzi és időbeli korlátozás nélküli, nem kizárólagos, nem átadható, térítésmentes felhasználási jogot biztosít a Felhasználó részére a tanulmány vonatkozásában.
3. A felhasználási jog keretében a Felhasználó jogosult a tanulmány:
 - a) oktatási és kutatási célú felhasználására (nyilvánosságra hozatalára és továbbítására a 4. pontban foglalt kivétellel) a Folyóirat és a szerző(k) feltüntetésével;
 - b) tartalmáról összefoglaló készítésére az írott és az elektronikus médiában a Folyóirat és a szerző(k) feltüntetésével;
 - c) részletének idézésére – az átvevő mű jellege és célja által indokolt terjedelemben és az eredetihez híven – a forrás, valamint az ott megjelölt szerző(k) megnevezésével.
4. A Felhasználó nem jogosult a tanulmány továbbértékesítésére, hasznoszerzési célú felhasználására. Ez a korlátozás nem érinti a tanulmány felhasználásával előállított, de az Szt. szerint önálló szerzői műnek minősülő mű ilyen célú felhasználását.
5. A tanulmány átdolgozása, újra publikálása tilos.
6. A 3. a)–c.) pontban foglaltak alapján a Folyóiratot és a szerző(ke)t az alábbiak szerint kell feltüntetni:

„*Forrás: Statisztikai Szemle c. folyóirat 97. évfolyam 2. számában megjelent, Tatay Tibor – Sági Judit – Lentner Csaba által írt 'A családi otthoneremtési kedvezmény költségvetési terheinek előreszámítása, 2020–2040' című tanulmány (link csatolása)*”

7. A Folyóiratban megjelenő tanulmányok kutatói véleményeket tükröznek, amelyek nem esnek szükségképpen egybe a KSH, vagy a szerzők által képviselt intézmények hivatalos álláspontjával.

A családi otthonteremtési kedvezmény költségvetési terheinek előreszámítása, 2020–2040

Tatay Tibor,

a Széchenyi István Egyetem
habilitált egyetemi docense

E-mail: tatay@sze.hu

Sági Judit,

a Budapesti Gazdasági
Egyetem habilitált egyetemi
docense

E-mail: Sagi.Judit@uni-bge.hu

Lentner Csaba

(levelező szerző),
a Nemzeti Közszerzői
Egyetem habilitált egyetemi
tanára, a PADS Alapítvány
vezető kutatója

E-mail: Lentner.Csaba@uni-nke.hu

A születések számának ösztönzésére a 2007–2008-as gazdasági világválság konszolidálását követően Magyarországon új típusú gazdaságpolitikai eszközöket alkalmaznak. A tanulmány kiindulási alapja, korábbi nemzetközi kutatások eredményeivel egyetértve az, hogy a születések számára ható tényezők az állami pénzügyi támogatásoknál szélesebb körűek, ám a reprodukció kitűzött szintjének elérését a kormányzat az otthonteremtési támogatásokkal is segítheti, amihez egyidejűleg az államnak a költségvetés fenntarthatóságát is biztosítani kell.

A tanulmány a 2020–2040 időszakra vizsgálja a családtámogatási rendszer egy fontos pillérének, a családi otthonteremtési kedvezménynek a lehetséges költségvetési terheit. A számítási modell keretében a demográfiai adatok, valamint a kedvezményre vonatkozó szabályok szolgálnak. Az eredmények azt mutatják, hogy ez a családtámogatási forma – változatlan makrogazdasági pálya esetén – fenntartható terhet ró a költségvetésre, és a születések száma is kedvező irányba mozdulhat el.

TÁRGYSZÓ:
Családtámogatási rendszer.
Költségvetési hatások.
Demográfia.

DOI: 10.20311/stat2019.2.hu192

Tanulmányunkban elsőként az utóbbi évtizedek európai és benne a magyar gyermekvállalási tendenciákra ható lehetséges tényezőket tekintjük át röviden. Európa országaiban a népesség elöregedése mellett általános jelenség a népesség fogyása. A magyar kormány az elmúlt években gazdaságpolitikai-költségvetési pénzügyi ösztönzőkkel is meg kívánja állítani a népesség fogyását. A továbbiakban kiemeljük az ösztönzők közül a családi otthoneremtési kedvezményt (csok). Különböző lehetséges forgatókönyvek alapján végzünk számításokat arra, hogy a csok milyen hatással lehet az állami költségvetés kiadásaira. A forgatókönyvek keretfeltételeinél növekvő gyermekvállalási kedvvel és különböző támogatásigénylési értékekkel kalkulálunk.

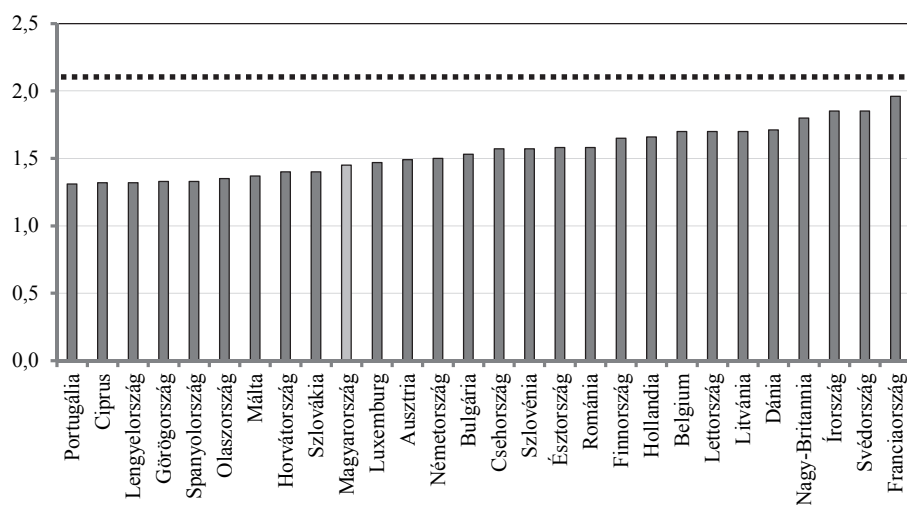
1. A gyermekvállalás tendenciái Európában és Magyarországon

Egy ország demográfiai összetétele és a népességszám alakulása alapvetően meghatározza a társadalom és a gazdaság jövőjét. A múltbeli tendenciákat vizsgálva megállapítható, hogy a II. világháború után a születések száma gyorsan nőtt az egész világon. A növekvő jólét is megalapozta a fiatalon történő gyermekvállalást. A gyermekvállalási kedv élénkülése a népességszám növekedéséhez vezetett (*Sobotka* [2017]). Az 1960–1970-es években kezdődő társadalmi változások (például az önkiteljesedésre való nagyobb igény, az individualizmus erősödése, a hagyományos családmódel átalakulása) a gyermekvállalás ellen hatottak. A kutatók a termékenység csökkenésének okaként ezeken túl is számos kulturális gyökerű tényezőt neveznek meg, amelyek az életviszonyokból, illetve a társadalom felfogásából származtathatók. Ezek a jelenségek a születések számának visszaeséséhez vezettek, ami a teljes termékenységi arányszám csökkenését vonta maga után (*Beaujouan et al.* [2017]). Mindamelllett a 2007–2008-ban kialakult gazdasági világválság több országban megnehezítette a gyermekvállalást és -nevelést (*Lentner* [2011]). A XXI. század elején Európa legtöbb országában az előző évtizedekhez képest is tovább csökkent a születések száma (*Kelm* [2018]).

A teljes termékenységi arányszám a termékenység egyik legjellemzőbb mérőszámaként azt fejezi ki, hogy amennyiben az adott évi gyermekvállalási viszonyok állandósulnának, akkor egy nő élete folyamán átlagosan hány gyermeket szülne (*Kapitány-Spéder* [2015]). Míg az EU28 tagállamaiban 1960-ban ez az arányszám

2,5 volt, addig 2015-re 1,6-re csökkent (OECD [2018a]). (Összehasonlításként Magyarországon – a KSH (Központi Statisztikai Hivatal) adatai alapján – e mutató értéke 2,0 volt 1960-ban és 1,45 2015-ben.) Európa-szerte a teljes termékenységi arányszámok jelenlegi értékei rendre elmaradnak a népesség egyszerű reprodukcióját biztosító 2,1-es szinttől. (Lásd az 1. ábrát.)

1. ábra. Teljes termékenységi arányszám az EU28 országában, 2015

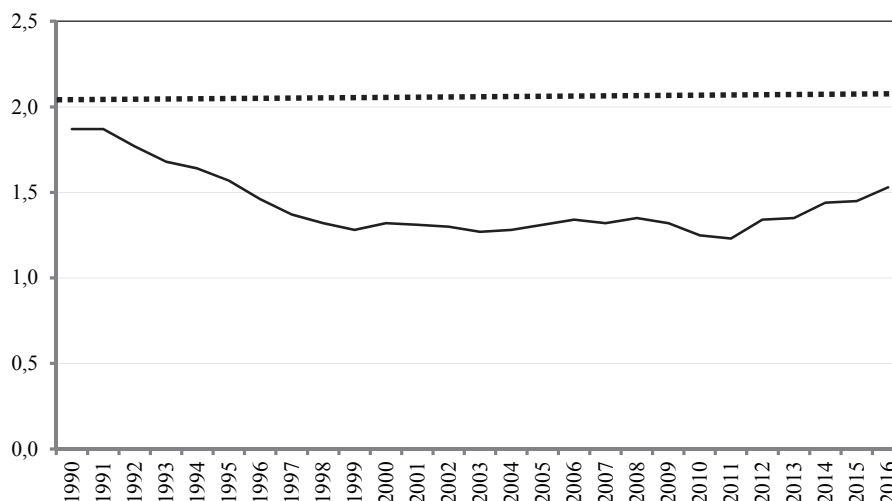

Megjegyzés. A népesség egyszerű reprodukcióját biztosító arányszámot (az egy nőre jutó 2,1 gyermeket) az ábrán pontozott vonallal jelöltük.

Hazánkban a népesség száma az 1980-as évek elejétől folyamatos csökken. A rendszerváltás után felerősödtek a termékenység csökkenése irányába ható folyamatok (Spéder [2014]), és a munkaerőpiacra belépő fiatal felnőttek közül sokan a gyermekvállalás elhalasztása vagy elutasítása mellett döntöttek (Bálint et al. [2011]). Az ellátórendszerek változása, a munkahelyek elvesztése miatti létbizonytalanság, a versenyképes jövedelem megszerzésének kockázatai, továbbá a lakáshoz jutás körülményeinek nehezebbé válása mind a gyermekvállalási kedv mérséklődéséhez, a gyermeknevelés anyagi körülményeinek nehezebbé válásához vezettek.

A rendszerváltástól napjainkig eltelt időszakot a termékenységi mutatók mérséklődése kísérte. (Lásd a 2. ábrát.) Az említett folyamatok alapján az prognosztizálható, hogy a következő években folytatódik a szülőképes korú nők létszámának csökkenése. Ily módon, a gyermekvállalási kedv várható élénkülése ellenére is csökkenhet a korábbi évekhez képest a születések száma (Kapitány–Spéder [2015]).

2. ábra. A teljes termékenységi arányszám alakulása Magyarországon

Megjegyzés. A népesség egyszerű reprodukcióját biztosító arányszámot (az egy nőre jutó 2,1 gyermeket) az ábrán pontozott vonallal jelöltük.

Forrás: A KSH adatai alapján saját szerkesztés.

2. A gyermekvállalást ösztönző egyes gazdaságpolitikai eszközök

A gyermekvállalási kedv mérséklődésének számos oka van a szociológusok és demográfusok szerint. A komplex folyamatok hatásait nem lehet pontosan számszerűsíteni. A kultúrában gyökerező okokat várhatóan nehéz megváltoztatni, kizárólag gazdasági eszközökkel azok korlátozottan befolyásolhatók. Ennek viszont nem mond ellent, hogy a gazdaságpolitikai ösztönzők támogatják a gyermekvállalási kedv élnkülését (Sági *et al.* [2017]). A család jövedelmi helyzete kétségkívül fontos tényező a gyermekvállalásban, különös tekintettel a gyermekvállaláshoz és a -neveléshez Európában kötődő költségek magas szintje miatt (Chang–Schneider–Finkbeiner [2015], Chang–Lehmann–Finkbeiner [2017]). A gyermekek iskolai tanulmányainak és a munkába lépés életkorának kitolódása, az otthonról való későbbi elköltözés, a szülőkre nézve mind többletköltségeket jelentenek. A gyermeket vállaló nők ráadásul átmenetileg kiesnek a munkából, ami a család jövedelmének csökkenéséhez vezethet (Vaskovics [2000]). A növekvő költségek, a kieső jövedelmek el-lensúlyozására az állam különböző kompenzációs eszközökkel élhet.

A gazdasági ösztönzők között például egyik lehetséges eszköz az adókedvezmények nyújtása a gyermeket vállaló családok részére. A jelenlegi gyakorlat azt mutatja, hogy a gazdaságpolitikák alkalmazzák ezt az ösztönzőt, ugyanis 2016-ban valamennyi OECD- (Organisation for Economic Co-operation and Development – Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet) államban az átlagos adóteher a gyermekes családoknál kevesebb (két országban azonos) volt, mint a gyermektelen adóalanyok esetében. A legtöbb vizsgált állam pénzügyi kedvezményeket nyújt a családoknak adóalap- vagy adókedvezmények formájában. A használdozat-költség elve alapján arra számítanak, hogy a gyermekvállalás és -nevelés költségei befolyásolják a családalapítás tervezett időpontjára vonatkozó döntéseket. Hasonló elven magyarázható az is, hogy miért emelkedik a családoknak juttatott kedvezmények mértéke egy újabb gyermek vállalásával.

Az adókedvezmények mellett természetesen egyéb formában is támogathatja az állam a gyermeket vállaló családokat. A gyermekvállalás összefüggést mutat a családok lakáshelyzetével (*Szalma–Takács* [2012]), ezért kézenfekvő az ösztönzés a lakástámogatási rendszeren keresztül.

Magyarországon egyre inkább a közgazdasági gondolkodás része a gyermekvállalás gazdaságpolitikai eszközökkel történő támogatása (*Giday* [2011], [2012]), amely a magyar családpolitikai intézkedésekben is tükröződik.

A családpolitika megújítására 2010 után került sor Magyarországon. Kiemelt elemként 2012-től újraindították a tanulmányunk fókuszában levő családi otthonteremtési támogatást. A gazdaság stabilizálása után növekedtek a családok rendelkezésére bocsátható források. 2015. évi bevezetése óta a családi otthonteremtési támogatás jelentősen bővült, az igénybe vehető összegek nőttek, az igénylésre jogosultak köre szélesedett. A családi otthonteremtési támogatás három pillére: a vissza nem térítendő támogatást biztosító csok, a kamattámogatott hitel és az új lakások építéséhez kapcsolódó áfa-visszatérítés.

A támogatások és a juttatások felelős kormányzati meghatározásakor a mindenkori költségvetési stabilitást és egyensúlyt is figyelembe kell venni. Ezért szükséges a várható kiadások prognosztizálása. A továbbiakban az otthonteremtési támogatási rendszer egyik elemére, a csok lehetséges nagyságára vonatkozóan végzünk előreszámításokat. A számításokkal azt modellezzük, hogy milyen költségvetési terhet jelenthet e kedvezmény fenntartása.

Természetesen tisztában vagyunk azzal, hogy egy kedvező demográfiai fordulat csak számos tényező szerencsés következménye lehet. Modellünkben feltételezzük a gyermekvállalás növekedését. Fontos szempontnak tekintjük viszont, hogy egy kedvező fordulat mellett is kiszámíthatóan és fenntarthatóan megmaradjon a támogatási rendszer, ezért szükségesnek tartjuk a kiadások prognosztizálását egy kedvező demográfiai forgatókönyv alapján.

3. A családi otthonteremtési kedvezmény költségvetési terheinek előrejelzése

A 2015 júliusában induló megújult családi otthonteremtési rendszer 2018 szeptember végéig több mint 90 ezer családnak segített az EMMI (Emberi Erőforrások Minisztériuma) összesített adatai szerint. Az otthonteremtési programon keresztül kifizetések 2018 végéig mintegy 250 milliárd forintot tettek ki. A támogatott családok egyrészt a meglévő gyermekek után részesültek támogatásban, másrészt a váltalt, jövőben születendő gyermekek után. A vizsgált időszakban 45 ezer új gyermek vállalásáról döntöttek (EMMI [2018]). A következő években a támogatottak körének szerkezete várhatóan úgy változik, hogy az „idősebb” gyermekek után igénybe vevő családok száma csökken, míg a „fiatalabb” gyermekek után támogatást igénybe vevőké nő. Másként fogalmazva, a szülők a csokot – a kedvezmény szándéka szerint – a gyermekek korai életkorától kezdve igénylik. A rendszer indulásával ugyanis azok a családok is jelentkezhetnek támogatásért, akiknek korábban nem volt lehetőségük a – támogatási rendszer hiányában – kedvezményben részesülni.

Modellünk felépítésénél az ismert demográfiai adatokból, az otthonteremtési támogatási rendszer 2018 októberében érvényes szabályaiból és annak működéséből származó adatokból, a demográfiai folyamatok előreszámított értékeiből indultunk ki. A múltbeli, illetve az előreszámított demográfiai adatok a KSH, míg az otthonteremtési támogatási rendszerrel kapcsolatos információk az EMMI egyedi adatközléséből származnak.

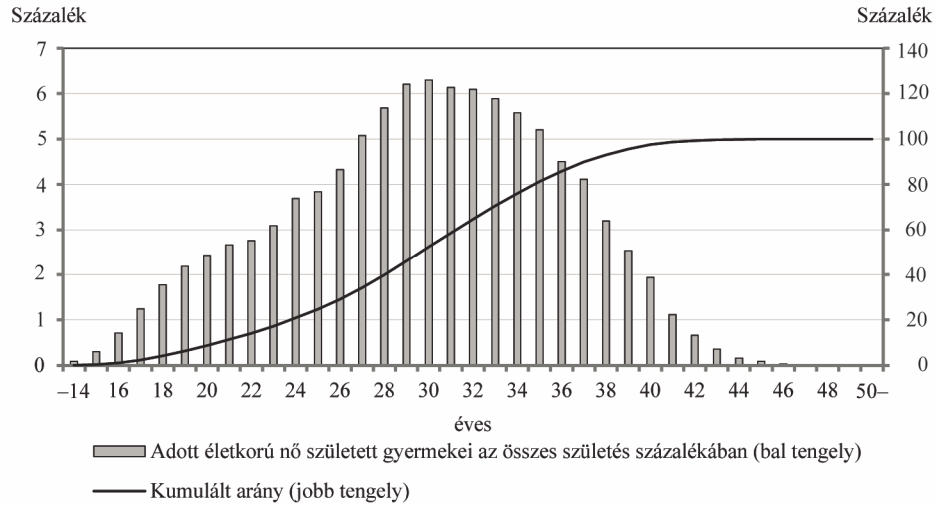
Számításunk kiinduló hipotézisének kialakításához meghatároztuk, hogy a nők gyermekvállalása hogyan alakult a vizsgált időszakban Magyarországon. Nemcsak a teljes női népesség gyermekvállalására, hanem a nők életkora szerinti születési arányok alakulására is szükségünk volt. Számításainkban a 2015. évi születési adatokból indultunk ki, ugyanis ebben az évben változott meg jelentősen az otthonteremtési támogatás rendszere, de a változás akkor még nem hathatott a születések számára.

Megvizsgáltuk, hogy 2015-ben a nők életkora szerint miként alakult a születések száma. (Lásd a 3. ábrát.)

A 3. ábra azt mutatja, hogy 2015-ben a adott életkorú nőkre az összes született gyermek hány százaléka jutott, továbbá az adott korú és az annál fiatalabb nők együttesen az összes gyermek hány százalékának adtak életet. A 15–49 éves nők 2015. évi születési adataiból megállapítható, hogy a gyermekek több mint 99 százalékát a 15–42 éves nők születték. A továbbiakban ezért a számításainkban a 42 évesnél idősebb nők adataitól eltekintetünk.

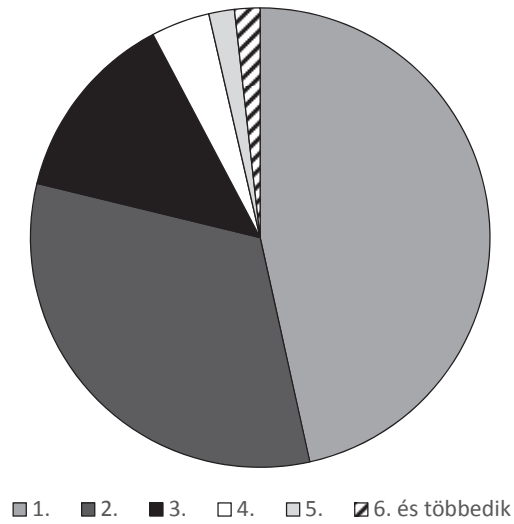
Megvizsgáltuk továbbá azt is, hogy 2015-ben hogyan alakult a születések aránya a születési sorrend szerint az összes született gyermekhez viszonyítva. (Lásd a 4. ábrát.)

3. ábra. Születési arányok a nők életkora szerint, 2015

Forrás: A KSH adatai alapján saját szerkesztés.

4. ábra. Az élveszületések születési sorrend szerinti megoszlása, 2015

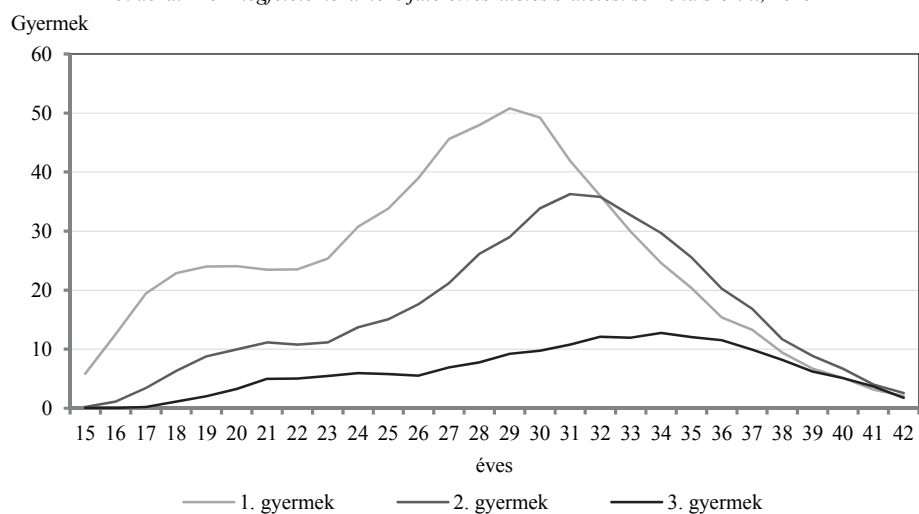

Forrás: A KSH adatai alapján saját szerkesztés.

2015-ben az élveszületett gyermekek összes számán belül a születési sorrendben 1–3. gyermekek tették ki a születések több mint 90 százalékát. A csok preferenciáit is figyelembe véve a továbbiakban a születési sorrendben az 1–3. gyermekkel számolunk.

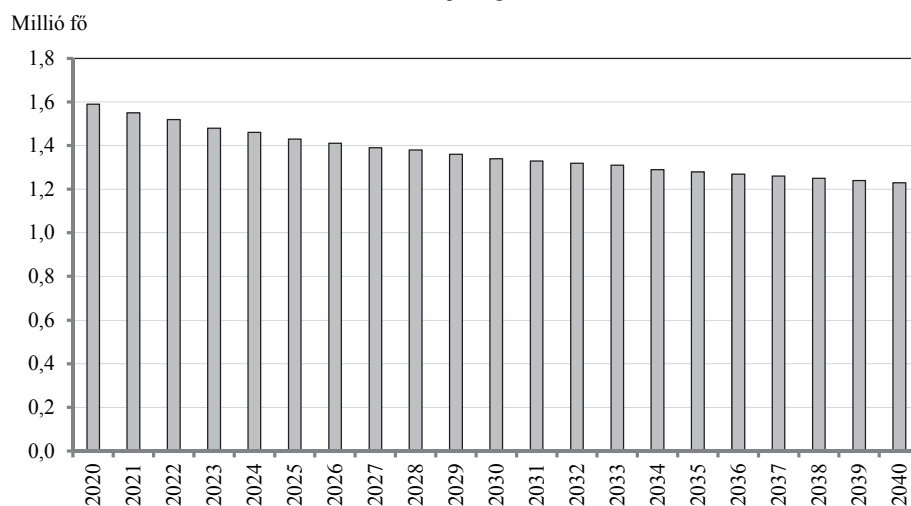
Az 5. ábra megmutatja, hogy 2015. évi adatok alapján hogyan alakult az ezer megfelelő korú nőre jutó élveszületések száma születési sorrend szerint.

5. ábra. Ezer megfelelő korú nőre jutó élveszületés születési sorrend szerint, 2015

Forrás: A KSH adatai alapján saját szerkesztés.

6. ábra. A 15–42 éves női népesség előreszámítása, 2020–2040

Forrás: A KSH NKI adatai alapján saját szerkesztés.

A KSH NKI (Népeségtudományi Kutatóintézet) népesség-előreszámításából az állapítható meg, hogy a 15–42 éves nők száma folyamatosan csökken a 2020–2040 közötti időszakban, ami az elmúlt évtizedek kedvezőtlen demográfiai folyamataiból következik, azaz az egyre kisebb létszámú születési kohorszokkal összefüggésben egyre kevesebb leány született. Elemzésünk szempontjából lényeges, hogy az előre-számított időszakban elsősorban a már megszületett alacsony létszámú női kohorszok lépnek szülőképes korba.

A 2015. évi születésszámok változatlanóságát feltételezve kiszámítottuk az élveszületések 2020–2040 közötti időszakban várható számát. A számításnál a KSH női népesség korszpecifikus létszámával és a születéseknek a nők 2015. évi életkor szerinti megoszlásával számolunk:

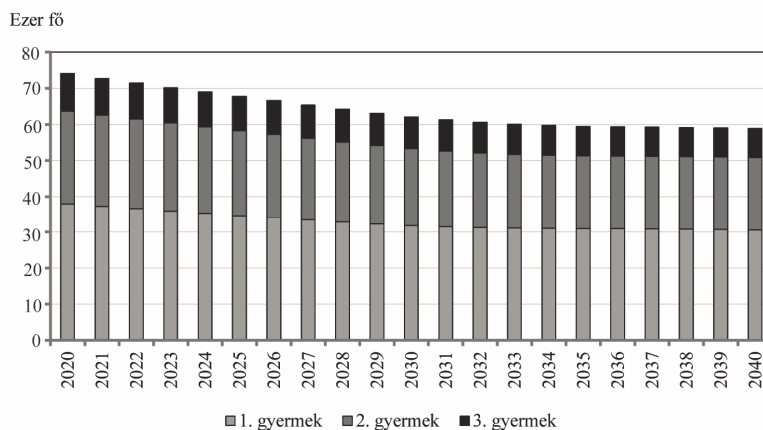
$$g_{k,t} = \sum_{i=15}^{42} a_{k,2015,i} \cdot b_{t,i}, \quad /1/$$

ahol

- $g_{k,t}$ – a születési sorrendben k -adik gyermekek száma a t évben,
- i – női korcsoport életkora,
- $a_{k,2015,i}$ – a 2015. évben az egy i éves nőre jutó k -adik gyermekek száma,
- $b_{t,i}$ – a t évben az i éves nők száma.

A 7. ábra a számítások eredményét mutatja.

7. ábra. Az élveszületések előreszámítása születési sorrend szerint, 2020–2040

Forrás: A KSH adatai alapján saját szerkesztés.

A 7. ábrán bemutatott születésszám számításánál tehát a 2015. évi életkor szerinti születési arányszámokat, valamint a már megszületett, 2020–2040 között szülőképes korba lépő kohorszok létszámát vettük alapul.

4. A családi otthonteremtési kedvezmény rendszere

A csok jövőben igényelt összegének várható alakulásához a 2018. októberi szabályozásban meghatározott kereteket vesszük alapul. A 6/2016. (II. 10.) Korm. rendelet az új lakások vásárlásához és építéséhez nyújtott családi otthonteremtési kedvezmények feltételeiről és összegeiről rendelkezik. A 17/2016. (II. 10.) Korm. rendelet a használt lakás vásárlásához, illetve a lakásbővítéshez nyújtott otthonteremtési kedvezmény feltételeit és lehetséges összegeit tartalmazza. Jelentősen nőtt a csokigénylések száma a pénzügyi intézetek többségénél, miután a 26/2018. (II.28.) Korm. rendelet¹ könnyítette az igénybevétel feltételein. A 2018. március 15-től a csok banki igénylésénél egyszerűbb esetben akár elég lehet a személyi igazolvány, a lakcímkártya, az adókártya, a tb-jogviszony igazolása, az adásvételi szerződés vagy az építési napló, valamint egy nyilatkozat az egyéb körülményekről.

A csok vissza nem térítendő állami juttatásként az állam számára az igénybevételkor jelent egyszeri kiadást. A kedvezményt meglevő vagy a jogszabályban meghatározott fiatal házaspár esetén vállalt gyermekek után lehet igényelni. Minden gyermek után csak egyszer vehető igénybe a kedvezmény, és amennyiben az igénylő már valamely gyermek után vett igénybe vissza nem térítendő állami támogatást, akkor annak összegét le kell vonni az újonnan igényelt csok lehetséges maximális összegéből.

A csok legmagasabb összege új lakás építéséhez vagy vásárlásához egy gyermek esetén 600 ezer forint, két gyermek esetén 2 millió 600 ezer forint, három gyermek esetén 10 millió forint. A használt lakás vásárlásához, illetve a lakásbővítéshez igényelhető támogatás legmagasabb összege egy gyermek esetén 600 ezer forint, két gyermek esetén 1 millió 430 ezer forint, három gyermek esetén 2 millió 200 ezer forint, négy gyermeknél 2 millió 750 ezer forint. Kapcsolódó újabb támogatásként 2018 szeptemberében a kormány tervbe vette, hogy a kétgyermekes családokra is kiterjeszti a 10 millió forintos kedvezményes kamattámogatású kölcsönt, a háromgyermekeseknél pedig a kölcsönfelvétel lehetőségét 15 millió forintra felemeli. A megnövelt támogatott hiteleket 2018. decemberétől lehet igényelni.

A már meglevő gyermekek után, valamint a vállalt gyermekek után igénybe vett támogatásról 2016. évi adatok álltak rendelkezésünkre. A megkötött szerződések

¹ A családi otthonteremtési kedvezmény igénylésének adminisztratív egyszerűsítéséhez kapcsolódóan egyes kormányrendeletek módosításáról szóló 26/2018. (II.28.) Korm. rendelet.

2016. évi adatai alapján az esetek 69 százalékában meglevő, 31 százalékában pedig a jövőre nézve vállalt gyermek után igényelték a csokot. Ezen belül az új lakások esetében némileg alacsonyabb (29%), a használt lakásoknál magasabb (33%) a gyermeket előre vállalók aránya. Az új lakásra a 10 millió forintos összeget igénylő nagycsaládosok körében a legalacsonyabb, 24 százalék az előzetes gyermekvállalások aránya. Közülük 62 százalék egy, 26 százalék két és 12 százalék három gyermeket vállalt a megelőlegezett kedvezmény fejében. A használt lakásra előre vállalt gyermek után csokot igénylők 58 százaléka egy és 42 százaléka két további gyermek világra hozatalára vállalt kötelezettséget. Az adatok szerint egy-egy család átlagosan 1,4 gyermek születését vállalta, hozzávetőlegesen hat éven belül.

A rendszer indulásától eltelt rövid időszak figyelembevételével az eddigi adatokból még nem feltétlenül következtethetünk a jövőben várható folyamatokra. A rendszer indulása sok – már akár huszonéves gyermekkel rendelkező – családnak is lehetőséget adott a csok igénybevételére. Az ilyen családok várhatóan egyre kisebb számban jelennek meg majd a csok igénylése során. Emellett emelkedni fog az ezután születendő gyermekek után igénylő családok száma. Az eddigi tapasztalatok – véleményünk szerint – nem elegendőek ahhoz, hogy az empirikus adatok megbízhatóan megmutassák, milyen mértékben válik el időben a gyermekek születése a csok igénybevételének időpontjától. Ezért is alkalmazunk a modellépítésnél bizonyos egyszerűsítéseket. Véleményünk szerint az előre vállalt gyermekek után igényelt támogatások kiegyenlítik a halasztott igénybevételeket; feltételezve, hogy a már működő támogatási rendszer a potenciális igénybe vevők számára ismert és hiteles. A rendszer indulása után 5 évvel (vagyis 2020-tól) a bevezetéshez kapcsolódó hatások már kevésbé érvényesülnek, hiszen addigra már a támogatási konstrukció működési tapasztalatai ismertek lesznek. Ha a rendszer hiteles marad, és nem lesz olyan körülmény, amely a konstrukció megszüntetésére utalna, akkor nem várható tömegével előrehozott gyermekvállalás miatti igénylés. Vagyis, a szülők részéről jelentkező igénylések a konjunkturális hatásoktól független gyermekvállalási döntéseket követik.

Modellünkben azzal számolunk, hogy a csok legmagasabb összegét abban az évben veszik igénybe, amikor az adott gyermek megszületik. Természetesen a valóságban az igénybevétel már meglevő gyermek után is lehetséges, illetve vállalt gyermek után is jár. Előfordul azonban az is, hogy a gyermek születésének évében nem vesznek igénybe csokot, például azért, mert a szülőknek már volt lakásuk korábbról. Modellünk becsléseit ezek az időbeli eltolódások kellően kiegyenlíthetik, amennyiben valamilyen váratlan sokk nem éri a társadalmat. A csok eddigi tapasztalatai azt is megmutatják, hogy a tényleges igénylések általában nem érik el a születések alapján potenciálisan legmagasabb lehetséges összegeket. Modellünk célja azonban az, hogy a lehetséges legmagasabb összeggel kalkulálva mutassa be a költségvetésnek a csok kifizetéseivel összefüggő várható terheit.

Az új lakásokhoz és használt lakásokhoz igénybe vett csok arányát a 2017 első három negyedévére vonatkozó adatok szerint vettük figyelembe az EMMI adatai alapján. A csokigénylésekben az új lakásokhoz kapcsolódók 33, a használt lakáshoz kapcsolódók 67 százalékot tettek ki. (A használt lakások vásárlásához soroljuk itt a lakásbővítést is, az azonos támogatási összegek miatt.)

Az ismertetett keretfeltételek figyelembevételével kiszámítható, hogy a csok mekkora költségvetési kiadást vonhat maga után. Hangsúlyozzuk, hogy a kiadásokat az adott évben született gyermekek után a legmagasabb támogatási összegekkel kalkuláltuk. Mivel azonban keretfeltételeink szerint a gyermekek után a születések évében az utánuk járó csokot felveszik, így a második és a harmadik gyermek születésekor az idősebb testvérek után már igénybe vett összegeket le kell vonni.

Elsőként azt számítottuk ki, hogy a 2015. évi termékenység változatlansága mellett hogyan alakulna a csokra fordítandó összeg.

A számítás képlettel leírva:

$$CSOK_t = r_{\dot{u}} \cdot \left(g_{1,t} \cdot c_{1,\dot{u}} + g_{2,t} \cdot (c_{2,\dot{u}} - c_{1,\dot{u}}) + g_{3,t} \cdot (c_{3,\dot{u}} - c_{2,\dot{u}}) \right) + r_h \cdot \left(g_{1,t} \cdot c_{1,h} + g_{2,t} \cdot (c_{2,h} - c_{1,h}) + g_{3,t} \cdot (c_{3,h} - c_{2,h}) \right) \quad /2/$$

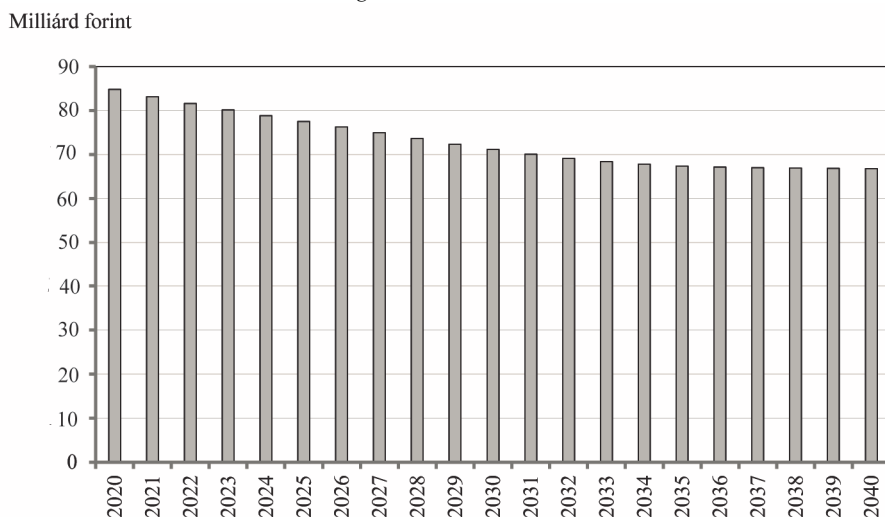
ahol

- $CSOK_t$ – a csok számított összege a t évben,
- $r_{\dot{u}}$ – az új lakásvásárlások/építések aránya a csok igénybevételénél,
- r_h – a használt lakásvásárlások aránya a csok igénybevételénél,
- $g_{1,t}, g_{2,t}, g_{3,t}$ – a születési sorrendben az 1., a 2. és a 3. gyermekként születettek száma a t évben,
- $c_{1,\dot{u}}$ – az első gyermek után járó csok összege új lakásnál,
- $c_{2,\dot{u}}$ – a második gyermek után járó csok összege új lakásnál,
- $c_{3,\dot{u}}$ – a harmadik gyermek után járó csok összege új lakásnál,
- $c_{1,h}$ – az első gyermek után járó csok összege használt lakásnál,
- $c_{2,h}$ – a második gyermek után járó csok összege használt lakásnál,
- $c_{3,h}$ – a harmadik gyermek után járó csok összege használt lakásnál.

A bemutatott keretek szerint a számításnál tehát az egyes évekre először az új lakásokhoz felvett csok 2017. évi arányának megfelelően kiszámoltuk a 2015. évi termékenységi adatok segítségével az első, a második és a harmadik gyermek után várható csokösszegeket. Ezek adják az új lakásokra várhatóan igénybe veendő csok

összegét. Ezt a számítást analóg módon a használt lakásokra vonatkozóan is elvégeztük. Majd az új és a használt lakásokra számított összegeket évenként összeadtuk.

8. ábra. A csok költségvetési terheinek előreszámítása, 2020–2040

Az ismertetett keretek figyelembevételével számított várható támogatási összegek 2020-ban a legmagasabbak (84,8 milliárd forint). A vizsgált időszakban a számított értékek egyre csökkennek, 2040-re érve el minimumukat (66,8 milliárd forint). Az igényelt csok mérséklődése az 5. ábrán bemutatott születésszám-csökkenés következménye.

A következőkben feltételezzük, hogy a családközpontú társadalmpolitika nyomán a születésszám valóban emelkedik majd a 2020–2040 közötti időszakban. Továbbra is a 15–42 éves nők korcsoportjaival számolunk. A feltételezett termékenységnövekedés visszahat, amit azonban jelen modellünkben figyelmen kívül hagyunk. A 15–20 éves nők az összes születésszámhoz még nem járulnak hozzá nagy arányban, a 2015. évi adatok szerint. Az életvitel, az életmód valószínűleg nem változik meg olyan mértékben, hogy a 15–20 éves nők jelentősen megváltoztassák gyermekvállalási szokásaikat.

A népesség számának bevándorlást nem feltételező szinten tartása akkor lehetséges, ha a nők teljes termékenységi arányszáma eléri a korábban említett 2,1-es szintet. Modellünkben a 15–42 éves nőkkel számolunk, tehát úgy tekintjük, hogy a demográfiai célok megvalósulásához, esetünkben az egyszerű reprodukcióhoz szükséges gyermekeket a 15–42 éves nők megszülik. Nem számolunk a sorrendben negyedik és többedik gyermekek születésével. A 3. ábrán bemutattuk, hogy a 42 évesnél idősebb nők született gyermekeinek száma nem jelentős az összes élveszületésekhez viszonyítva. Az összes születésen belül a sorrendben 1–3. gyermekként születettek

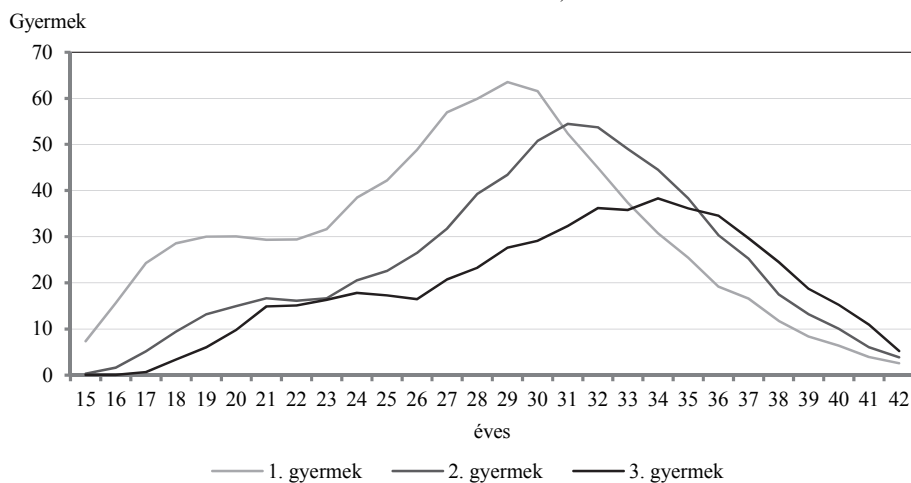
száma a meghatározó, ahogyan azt a 4. ábra is szemlélteti. Nem vitatva azt, hogy az említett arányokban lehet némi elmozdulás, de ezek modellünk keretein kívül esnek, és egyfajta „demográfiai tartalék” szerepét játszhatják. A csok esetében a progresszív preferenciák születési sorrend szerint alapvetően a 3. gyermekig érvényesek.

Feltételezéseinkkel élve, a 2015. évi adatok alapján a 15–42 éves nőkre számolva a módosítottan értelmezett teljes termékenységi arányszám 1,3146-el egyenlő. Feltételezzük továbbá, hogy a különböző ösztönzők hatására a gyermekvállalás emelkedik. 2020 és 2040 között ezért megnövekedett születésszámokkal kalkulálhatunk.

Ha az ismert adatokat vesszük is alapul, a gyermekvállalás növekedésének jelentős tere van a születési sorrendben bármelyik gyermeknél. Példaként említhető az első gyermekkel kapcsolatban a gyermektelen nők várható aránya a KSH 2016. évi becslése alapján. Az előreszámítás szerint az 1985. évi születési kohorsz 33, az 1990. évi 36 százaléka fejezné be termékeny éveit gyermektelenül.

Feltételezzük, hogy a növekedés minden női életkorban ugyanakkora. A 2015. évhez viszonyítottan a születések száma a születési sorrendben – forgatókönyvünk szerint – a következőképpen alakul: 1. gyermeknél 1,25-szoros, 2. gyermeknél 1,5-szeres, 3. gyermeknél 3-szoros a növekedés. Az így megnövekedett születésszám mellett a 15–42 éves nőkre számított teljes termékenységi arányszám 2,0686-el egyenlő.

9. ábra. Ezer megfelelő korú nőre jutó éves születés születési sorrend szerint, számítási modellünk alkalmazásával, 2020–2040*

* Hipotézis: a teljes termékenységi arányszám 2,0686.

Forrás: A KSH adatai alapján saját szerkesztés.

A születésszámok karakterisztikája alapvetően megegyezik az 5. ábrán ábrázoltakkal. A görbék meredeksége azonban nagyobb, csúcspontjuk magasabban helyezkedik el.

A növekvő gyermekszám számítása a következő:

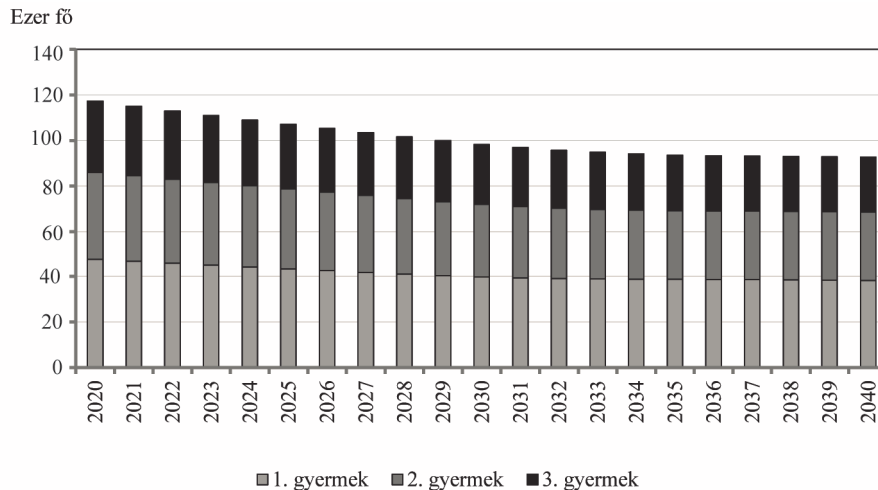
$$ge_{k,t} = s_k \sum_{i=15}^{42} a_{k,2015,i} \cdot b_{t,i}, \quad /3/$$

ahol

$ge_{k,t}$ – a születési sorrendben k -adik gyermekek száma a t évben,
 megnövekedett gyermekszám mellett,
 s_k – a születési sorrendben k -adik gyermekek számának növekményét reprezentáló szorzószám,
 i – a nők életkora,
 $a_{k,2015,i}$ – a 2015. évben az egy i éves nőre jutó k -adik gyermekek száma,
 $b_{t,i}$ – a t évben az i éves nők száma.

A feltételezett növekvő gyermekvállalás mellett az összes született gyermek számát a 10. ábra mutatja.

10. ábra. Az élveszületések születési sorrend szerinti megoszlása, számítási modellünk alkalmazásával, 2020–2040*

* Hipotézis: a gyermekszám emelkedésének mértéke: 1. gyermeknél 1,25-szoros, 2. gyermeknél 1,5-szoros, 3. gyermeknél 3-szoros.

Forrás: KSH adatai alapján saját szerkesztés.

Növekvő gyermekszám mellett az előzőkhöz hasonlóan kiszámoltuk a csok költségvetési hatásait. A kiadások megállapításakor ugyanazokat a feltételezéseket alkalmaztuk, mint a korábbiakban.

A számításokat a következő képlettel végeztük el:

$$CSOK_t = r_u \cdot \left(ge_{1,t} \cdot c_{1,u} + ge_{2,t} \cdot (c_{2,u} - c_{1,u}) + ge_{3,t} \cdot (c_{3,u} - c_{2,u}) \right) + r_h \cdot \left(ge_{1,t} \cdot c_{1,h} + ge_{2,t} \cdot (c_{2,h} - c_{1,h}) + ge_{3,t} \cdot (c_{3,h} - c_{2,h}) \right) \quad /4/$$

ahol

- $CSOK_t$ – a csok számított összege a t évben,
- r_u – az új lakásvásárlások/építések aránya a csok igénybevételénél,
- r_h – a használt lakásvásárlások aránya csok igénybevételénél,
- $ge_{1,t}$, $ge_{2,t}$, $ge_{3,t}$ – a születési sorrendben az 1., a 2. és a 3. gyermekként születettek száma megnövekedett gyermekszám mellett a t évben,
- $c_{1,u}$ – az első gyermek után járó csok összege új lakásnál,
- $c_{2,u}$ – a második gyermek után járó csok összege új lakásnál,
- $c_{3,u}$ – a harmadik gyermek után járó csok összege új lakásnál,
- $c_{1,h}$ – az első gyermek után járó csok összege használt lakásnál,
- $c_{2,h}$ – a második gyermek után járó csok összege használt lakásnál,
- $c_{3,h}$ – a harmadik gyermek után járó csok összege használt lakásnál.

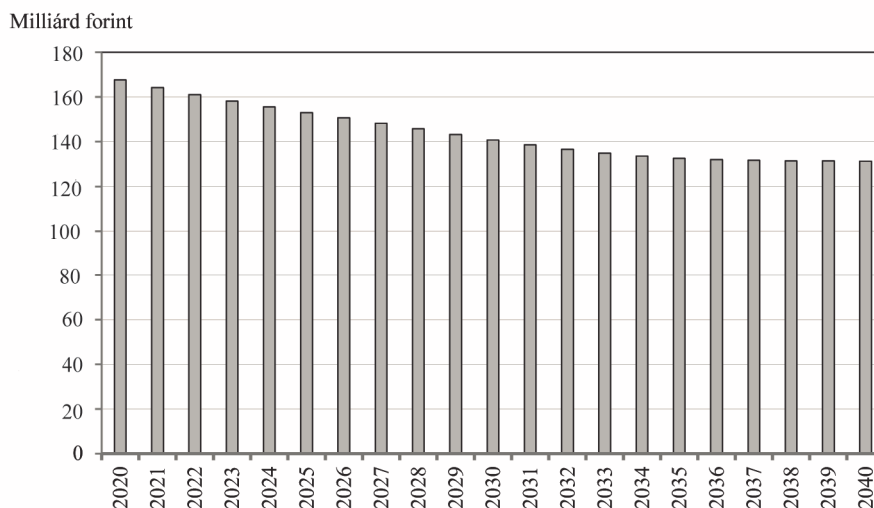
A számításaink eredményeit a 11. ábra tartalmazza.

A számításnál nem vettük figyelembe, hogy az új lakások építése korlátja lehet az új lakások vásárlásának és a csok igénybevétele melletti építésnek. A kiadások az időszak elején lennének a legmagasabbak (167 milliárd forint), és az időszak végén érnék el legalacsonyabb szintjüket (131 milliárd forint). A KSH adatai szerint a magyar GDP (gross domestic product – bruttó hazai termék) folyó áron 38 355 milliárd forint volt 2017-ben. A számított legmagasabb csokkifizetés ennek 0,43, a legkisebb kifizetés 0,34 százalékát tenné ki. A kifizetés tehát stagnáló GDP mellett sem érné el ennél a forgatókönyvnél sem a GDP 0,5 százalékát.

Amennyiben a magyar lakásállományt hozzávetőleg 1 százalékos mértékben megújítanak évről évre, úgy évente 40–45 ezer lakást kellene építeni. Becslést készítettünk a csok költségvetési kiadásairól arra az esetre, ha az új építésű lakásoknál ezt a korlátot figyelembe vesszük a megnövekedett gyermekszám mellett. Azzal számoltunk, hogy az új építésű lakásokból 30 ezret érint évente a csok igénybevétele. Az új lakásokat a születési sorrendet követve a születések számához arányosítva osztottuk

fel az 1–3. gyermekes családok között. A többi család esetében használt lakás vásárlásával számoltunk, csak igénybevétele mellett.

11. ábra. A csok költségvetési terhei, számítási modellünk alkalmazásával, 2020–2040*

* Hipotézis: a gyermekszám emelkedésének mértéke: 1. gyermeknél 1,25-szoros, 2. gyermeknél 1,5-szeres, 3. gyermeknél 3-szoros.

Az új lakásokra vonatkozó korlátok figyelembevételével az egyes évekre a születési sorrendben k -adik gyermek születésekor vásárolt új és használt lakások számítása:

$$l_{ú,k,t} = \frac{ge_{k,t}}{\sum_{i=1}^3 ge_{i,t}} \cdot lú, \quad /5/$$

$$l_{h,k,t} = ge_{k,t} - l_{ú,k,t},$$

ahol

$l_{ú,k,t}$ – új lakások vásárlása/építése a születési sorrendben k -adik gyermek után igénybe vett csok segítségével a t évben,

$l_{h,k,t}$ – használt lakások vásárlása a születési sorrendben k -adik gyermek után igénybe vett csok segítségével a t évben,

$lú$ – a csok igénylése mellett vásárolni kívánt összes rendelkezésre álló új lakás,

$ge_{k,t}$ – a születési sorrendben k -adik gyermekek száma a t évben megnövekedett gyermekszám mellett,

i – a gyermekek sorszáma a születési sorrendben.

A prognosztizálható csokösszegek így a következőképpen számíthatók ki:

$$CSOK_t = l_{ú,1,t} \cdot c_{1,ú} + l_{ú,2,t} \cdot (c_{2,ú} - c_{1,ú}) + l_{ú,3,t} \cdot (c_{3,ú} - c_{2,ú}) + \\ + l_{h,1,t} \cdot c_{1,h} + l_{h,2,t} \cdot (c_{2,h} - c_{1,h}) + l_{h,3,t} \cdot (c_{3,h} - c_{2,h}) \quad , \quad /6/$$

ahol

$CSOK_t$ – a csok számított összege a t évben,

$l_{ú,k,t}$ – új lakások vásárlása/építése a születési sorrendben k -adik gyermek után igénybe vett csok segítségével a t évben,

$l_{h,k,t}$ – használt lakások vásárlása a születési sorrendben k -adik gyermek után igénybe vett csok segítségével a t évben,

$c_{1,ú}$ – az első gyermek után járó csok összege új lakásnál,

$c_{2,ú}$ – a második gyermek után járó csok összege új lakásnál,

$c_{3,ú}$ – a harmadik gyermek után járó csok összege új lakásnál,

$c_{1,h}$ – az első gyermek után járó csok összege használt lakásnál,

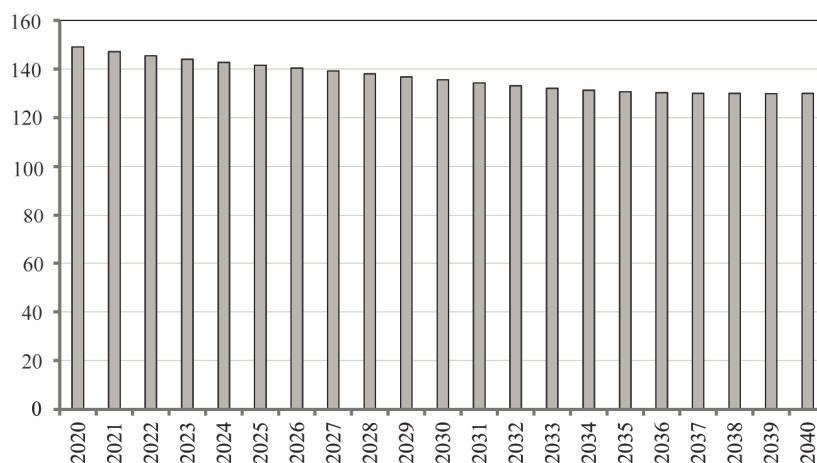
$c_{2,h}$ – a második gyermek után járó csok összege használt lakásnál,

$c_{3,h}$ – a harmadik gyermek után járó csok összege használt lakásnál.

A számítási eredményeket a 12. ábra mutatja.

12. ábra. A csok költségvetési terhei 30 ezer új lakást érintő támogatás esetén, számítási modellünk alkalmazásával, 2020–2040*

Milliárd forint

* Hipotézis: a gyermekszám emelkedésének mértéke: 1. gyermeknél 1,25-szoros, 2. gyermeknél 1,5-szeres, 3. gyermeknél 3-szoros.

A csok összege ebben az esetben is az időszak elején a legmagasabb (149 milliárd forint) és a vizsgált időszak végén a legalacsonyabb (mintegy 130 milliárd forint). Az értékeket szintén a 2017. évi folyó áras GDP-hez viszonyítva legmagasabb kifizetés esetén a GDP 0,39, a legalacsonyabb kifizetés esetén a GDP 0,34 százalékát kapjuk.

5. Konklúzió

Magyarországon társadalompolitikai cél a népességfogyás megállítása, amit a születések számának ösztönzésével próbálnak elérni. A népesség egyszerű reprodukciójának biztosításához a teljes termékenységi arányszámnak legalább a korábban említett 2,1-es szintet kellene elérnie. A gyermekvállalási kedv élénkülését – többek között – az utóbbi években bevezetett gazdasági ösztönzők is elősegíthetik. A támogatási rendszer kialakításakor, illetve annak működtetésekor a gazdaságpolitika nem hagyhatja figyelmen kívül a költségvetési fenntarthatóságot. Tanulmányunkban a családtámogatási rendszer egyik jelentős pillérét, a családi otthonteremtési kedvezményt vizsgáltuk. E kedvezmény 2020–2040 közötti időszakra történő előreszámítása alapján megállapíthatjuk, hogy az egyrészt kedvező irányba tereli a demográfiai folyamatokat, így a születések számának alakulását, másrészt a költségvetésre belátható és vállalható terheket ró, amennyiben a magyar gazdaságot a 2013 utáni gazdasági növekedési és pénzügyi egyensúlyi pálya jellemzi.

Irodalom

- BÁLINT L. – FÖLDHÁZI E. – GÖDRI I. – KOVÁCS K. – MAKAY ZS. – MONOSTORI J. – MURINKÓ L. – PONGRÁCZ T. [2011]: *Demográfiai jövőkép*. NFFT Műhelytanulmányok. No. 1. Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutató Intézet. Budapest.
- BEAUJOUAN, E. – SOBOTKA, T. – BRZOZOWSKA, ZS. – ZEMAN, K. [2017]: Has childlessness peaked in Europe? *Population & Societies*. No. 540. pp. 1–4. https://www.ined.fr/fichier/s_rubrique/26128/540.population.societies.2017.january.en.pdf
- CHANG, Y.-J. – SCHNEIDER, L. – FINKBEINER, M. [2015]: Assessing child development: a critical review and the sustainable child development index (SCDI). *Sustainability*. Vol. 7. Issue 5. pp. 4973–4996. <https://doi.org/10.3390/su7054973>
- CHANG, Y.-J. – LEHMANN, A. – FINKBEINER, M. [2017]: Screening indicators for the sustainable child development index (SCDI). *Sustainability*. Vol. 9. Issue 4. pp. 518–537. <https://doi.org/10.3390/su9040518>

- EMMI (EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA) [2018]: *Több mint 90 ezer család kapott otthonteremtési támogatást*. <http://www.kormany.hu/hu/emberi-eroforrasok-miniszteriuma/csalad-es-ifjusagugyert-felelos-allamtitkarsag/hirek/tobb-mint-90-ezer-csalad-kapott-otthonteremtesit-amogatast>
- GIDAY A. [2011]: Lakáscélú adókedvezményt a fiatalabbaknak. *Pénzügyi Szemle*. 56. évf. 1. sz. 16–25. old.
- GIDAY A. [2012]: Életeiklus-szemlélet és a társadalombiztosítás bevételei. *Polgári Szemle*. 8. évf. 3–6. sz. 165–181. old.
- KAPITÁNY B. – SPÉDER ZS. [2015]: Gyermekvállalás. In: *Monostori J. – Óri P. – Spéder Zs.* (szerk.): *Demográfiai portré*. Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutatóintézet. Budapest. 41–56. old.
- KELM, H. [2018] *New Trends in the Development of Work-Family Policies, Gender and Care – Causes, Dynamics and Consequences*. ESPAnet Conference: 19–21 March. Hamburg.
- KSH (KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL) [2016]: *Népesedési helyzetkép, 2015*. Budapest. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/nepesedes15.pdf>
- LENTNER CS. [2011]: Possibilities of earning living of young people before and after sub-prime crisis. In: *Schmidt, P. – Bartenberger, M.* (eds.): *Growing Up under Globalisation: Health of Children and Juvenes*. Club of Rome. Wien. pp. 2–9.
- OECD (ORGANISATION FOR ECONOMIC CO-OPERATION AND DEVELOPMENT) [2018a]: *Fertility rates (indicator)*. <https://doi.org/10.1787/8272fb01-en>
- OECD [2018b]: *Demographic references*. <https://doi.org/10.1787/437963c8-en>
- SÁGI J. – TATAY T. – LENTNER CS. – NEUMANNÉ VIRÁG I. [2017]: A család- és otthonteremtési adókedvezmények, illetve támogatások egyes hatásai. *Pénzügyi Szemle*. 62. évf. 2. sz. 173–189. old. <https://doi.org/10.24307/psz.2017.0904>
- SOBOTKA, T. [2017]: Childlessness in Europe: reconstructing long-term trends among women born in 1900–1972. In: *Kreyenfeld, M. – Konietzka, D.* (eds.): *Childlessness in Europe. Contexts, Causes, and Consequences*. Springer. Cham. pp. 17–53. https://doi.org/10.1007/978-3-319-44667-7_2
- SPÉDER ZS. [2014]: Demográfiai folyamatok: születések, halálozások, korösszetétel. In: *Kolosi T. – Tóth I. Gy.* (szerk.): *Társadalmi Riport*. TÁRKI Zrt. Budapest. 63–82. old.
- SZALMA I. – TAKÁCS J. [2012]: A gyermektelenséget meghatározó tényezők Magyarországon. *Demográfia*. 55. évf. 1. sz. 4–68. old.
- VASKOVICS L. [2000]: A posztadoleszcencia szociológiai elmélete. *Szociológiai Szemle*. 10. évf. 4. sz. 3–20. old.

Summary

Decrease in the willingness of childbearing is an international phenomenon that afflicts Hungary just like any other country. Following the consolidation after the 2007/2008 crisis, new types of economic policy tools have been introduced in Hungary to improve birth rates. In consent with the arguments of former international research, the study assumes that although the factors affecting birth rates are wider than fiscal incentives, the government is able to have a considerable

effect on achieving the required rate of reproduction via home settlement subsidies, and for this purpose, it has to ensure fiscal sustainability.

The paper aims at providing an outlook for the period 2020–2040, in respect of the possible fiscal obligations of the family home settlement benefit that is an important pillar of the Hungarian family subsidising regime. Demographic data and the regulation for family home settlement benefit serve as the model computation framework. The calculations demonstrate that the family subsidising regime imposes sustainable commitments to the fiscal budget, and may change the birth rate trends favourably.